

УДК 291.4

*Ломачинська І.,
завідувач кафедри філософії
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор філософських наук, професор;
Руда К.,
студентка IV курсу
напряму підготовки «Філософія»
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ІДЕЙНІ ВИТОКИ АСКЕЗИ ЯК МОРАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ КАТОЛИЦЬКОГО ЧЕРНЕЦТВА

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства, зумовлених актуалізацією уваги до питань релігійної духовності, толерантності, пошуку міжконфесійного діалогу, по-новому переосмислюється аскетична практика, що формувалася в історичній традиції вітчизняних національних церков.

Теоретичною основою аналізу стали праці теоретиків моральної чернечої католицької доктрини — Августина Аврелія, Климента Римського, Франциска Ассізького, Томи Кемпійського, Йоганна Ван Рейсбрука тощо.

Метою наукового аналізу є спроба визначити сутність аскези як ключового морального принципу католицького чернецтва.

Мета зумовлює такі **завдання**: визначення змісту духовного християнської аскези; аналіз сутності аскези в ідеології католицької чернечої практики епохи Середньовіччя.

Цінність середньовічної християнської думки полягає насамперед у її акцентуванні на питаннях духовності, аналізі внутрішнього світу людини, спробі досліджень основних засад християнської моральності. Духовною основою розвитку християнської чернечої подвижницької практики постає аскеза, в якій подвижник шукає не лише рівновагу із зовнішнім світом, а й насамперед рівновагу внутрішню, адже лише очистивши своє серце і помисли, він може наблизитися до духовного ідеалу. Зародження християнської аскетичної практики

відбувається одночасно з виникненням християнської церкви, адже перші християни, що цілком присвятили себе праведному життю, жили під враженням близького кінця світу і майбутнього воскресіння. У язичництві та його культі християни вбачали втілення у дійсності царства Сатани і тому, спираючись на слова Христа (Лк. 14: 26–27), вимагали зречення та відчуження від мирських цінностей. «Історично християнство протиставило новий життєвий ідеал життєвому ідеалу язичництва, перетворивши недолік наївної віри у можливість повноти життя і щастя на землі. Християнство... відкрило вічний сенс страждання й смерті,... насолоді воно протиставило муку, радості — печаль, смерть — життю» [3, 226]. Аскетичний подвиг, що втілюється у перемогу над своїми пристрастями, змінює людину не лише духовно, але і фізично, адже таким чином подвижник «перетворив самого себе, і у ньому відкрилася для споглядання його прекрасна первозданна сутність. Із другого боку, і для споглядання сакрального у процесі духовної освіти відкривається первозданна краса універсуму. Подвижник сам виявляє собою (боже-ственну) красу, перебуває у красі і споглядає красу» [2].

Ідейне осмислення моральних засад католицької аскетичної практики відбувається в епоху Середньовіччя, оскільки в аналізі сутності втілення святості в антропоморфній середньовічній свідомості центр уваги перенесено на особу — носія святості (мікрокосму), що уподібнюється до Бога як втіленого сакрального першопочатку (макрокосму), тому «недостатній і грішний той дух, якщо він на землі — у часово-просторовому бутті не знаходить і не розкриває себе, поєднуючи свої зусилля із зусиллями плоті і тим перетворює її, якщо він сліпо слідує за потягами тіла. Такий дух уже ніколи й ніде цілком себе не розкриє» [3, 231].

Християнська аскетична практика базується на самоусвідомленні власної відповідальності за гріховність світу, тому чернецтво, в основі якого лежить практика духовного сходження до релігійно-моральної досконалості, було, за висловленням І. Кона, «зобов'язане систематично вивчати й оцінювати внутрішній світ і прагнення віруючих, виконуючи функції сучасних психологів і психотерапевтів, що не могло не стимулювати також і самоаналіз. Нарешті, умови чернечого життя, особливо обітниця безшлюбності, обмежуючи можливості практичного емоційного саморозкриття, тим самим сприяли розвитку інтроспекції» [5].

Аскетична практика католицького чернецтва ґрунтується на ідеї Божественного покликання, визначеного Августиним Аврелієм, який акцентує увагу на його обраності: «не від охочого, не від того, що трудиться але від усе милостивого Бога (Рим. 9, 16) відбувається те, що ми робимо добро — усе це сказано цілком вірно. Покликання, є таким не для всіх званих, а тільки для обраних» [1].

Чернеча аскеза втілюється у прагненні підкорення і смирення, останнє розкрите в ідеях «Першого послання до коринф'ян» Климента Римського [4, 395–396]. Зокрема, зазначається, що смирення — основна добродійність, яка веде до божественної досконалості: «будемо, браття, смиренні, відкинувши погорду, самозахоплення та гнів, адже слово святе стверджує: на кого кину свій погляд, — то тільки на сумирного і тихого».

Прагнення аскетичного подвигу зумовлює зречення світу, яке, відповідно до ідей Кассіана Римлянина, є трьох видів: «перше те, у якому тілесно залишаємо всі багатства і стягання світу; друге — те, у якому залишаємо всі попередні пристрасті як душевні, так і тілесні; третє — те, у якому, відвертаючи розум свій від всього справжнього і видимого, тільки майбутнє споглядаємо і прагнемо до того, що невидиме» [6, 24].

Особлива сторінка у теоретичному осмисленні та практичному втіленні ідеї християнської аскези належить Франциску Ассізькому, який переосмислив одну з ключових чернечих ідей — ідею бідності: із негативної ознаки зречення від світу він звів її у позитивний, життєвий ідеал, який впливав із ідеї наслідування прикладу Христа. Життєва путь подвижника — це відмова від сім'ї, у якій немає підтримки і розуміння нових духовних подвигів; жорстка аскеза на межі самобичування та злидений спосіб життя, а містичні видіння надають сили та впевненості у правильності обраного шляху. Франциск Ассізький надав нового образу призначенню чернецтва, замінивши ченця-відлюдника апостолом-місіонером, який, зберігаючи внутрішнє відречення від світу, залишається у світі, щоб закликати людей до миру і покаяння. Основою досконалості для християнина, із позиції Франциска Ассізького, є послух, який «задовольняє Бога і ближнього». Франциск указує, що той, хто підкорюється, має більше шансів на вічне блаженство, ніж той, хто керує, адже «не може раб Божий досягнути силу свого терпіння і усвідомити прагнення до самознищення, поки всі покірні йому» [9, 37]. Звеличення чи падіння людини

не залежить від її волі, на усе має бути воля Божа: «Блаженний раб (Божий), який не вважає себе найкращим, ні коли звеличують його люди, а ні тоді, коли він бідний, простий і зневажений, тому що лише перед Богом людина постає такою, якою вона є» [9, 38].

Для настоятеля августинського монастиря Йоганна Ван Рейсбрука шлях аскези націлений на пошук божественної благодаті, що постає однією з передумов духовної досконалості: «Благодать Бога у душі подібна до свічки у світильнику, адже вона прояснює і освітлює наскрізь праведну людину. І вона стає явною людині, яка має її у собі, тільки б вона уважно слідкувала за собою. А через неї вона стає також явною й іншим, через її добродійність та позитивні приклади» [7, 506].

У Томи Кемпійського аскеза як шлях до внутрішньої досконалості лежить через наслідування Христа, шляхом внутрішньої боротьби, прагнення до смирення, любові до ближнього: «Подивися вгору чи вниз, оглянешся кругом себе і заглибишся у своє серце — всюди знайдеш хрест, і всюди мусиш заховати терпеливість, якщо хочеш мати спокій у серці й заслужити собі на вінець вічної слави» [8, 103].

Таким чином, ідейною основою католицької чернечої практики, що забезпечила можливість функціонування моральної доктрини чернецтва на різних етапах його історії і втілюється у діяльності сучасних католицьких чернечих спільнот, є аскеза як засіб духовного сходження до релігійно-моральної досконалості. Аскетична практика реалізується через смиренність, бідність, безшлюбність, добродійність, покірність та терпіння.

ДЖЕРЕЛА

1. Августин Аврелий. О свободе воли [Електронний ресурс] / Августин Аврелий. — Режим доступу : <http://www.lib.ru/HRISTIAN/AWRELII/swoboda.txt>
2. Бычков В.В. Эстетическое в системе культуры [Електронний ресурс] / В.В. Бычков. — Режим доступу : http://www.vusnet.ru/biblio/archive/buchkov_esteticheskoe
3. Карсавин Л. *Saligia Noktes Petropolitanae* / Л. Карсавин. — М. : АСТ : АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2004. — 237 с.
4. Климент Римский. Святого Климента, епископа Римского, к Коринфянам послание перове // Писания мужей апостольских. — Рига : Латвийской Библийское Общество, 1994. — С. 95–148, 395–399.

5. Кон И.С. В поисках себя [Электронный ресурс] / И.С. Кон. — Режим доступа : [http : // www.vusnet.ru/biblio//archive/kon_v_poiskah/](http://www.vusnet.ru/biblio//archive/kon_v_poiskah/)
6. Монашеское делание: сб. поучений святых отцов и подвижников благочестия. — М. : Свято-Данилов монастырь; СП «Квадрат», 1991. — 206 с.
7. Рейсбрук Йоганн Ван. Одевания духовного брака / Йоганн Ван Рейсбрук // Антология средневековой мысли : в 2 т. Т. 2 / [под ред. С.С. Неретиной]. — СПб. : РИГИ, 2002. — 635 с.
8. Тома Кемпійський. Наслідування Христа / Тома Кемпійський. — Львів : ВД «Свічадо», 1996. — 312 с.
9. Франциск Ассизський. Наставления / Франциск Ассизський // Антология средневековой мысли : в 2 т. Т. 2 / [под ред. С.С. Неретиной]. — СПб. : РИГИ, 2002. — 635 с.

The article is sanctified to the analysis of essence of asceticism in catholic tradition of epoch of Middle Ages. Moral maintenance of ascetic exploit is described, the fixed assets of christian ascetic practice are analysed. The authors underline that monastic asceticism is incarnated in aspiration of humility and submission, renunciations of the mundane blessings. The basic ideas of Christian asceticism, exposed in works of representatives of catholic theology doctrine, are analysed, is an idea of the divine calling for Augustine, ideal of poverty in creation of Francis of Assisi, search of divine plenty for John van Raysbroeck, aspiring to humility by an internal fight with Thomas a Kempis. Asceticism appears as a mean of spiritual ascent to religiously-moral perfection in christian tradition.

Key words: "asceticism", "monkhood", "ascetic exploit", "moral perfection", "divine calling".